

УДК 316.1 + 316.2

Структурація, простір і час: реконструкція спроби побудови теорії синтезу «структури-агентності» Ентоні Гідденса

А.Д. ОСИПЧУК

Національний університет «Києво-Могилянська академія», м.Київ, Україна, E-mail: anna.osypchuk@gmail.com

Авторське резюме

У статті зроблено теоретико-аналітичну реконструкцію теорії структурації Е.Гідденса як спроби синтезу «структури-агентності» в соціології. Концепцію структурації Гідденс вводить для розв'язку проблеми дуальності структури, визначеної як правила та ресурсу, і агентності чи агента. Проте розуміння структурації неможливе без звернення до використання Гідденсом концепту «часу/простору» та пов'язаних з ним понять локальностей і регіоналізації. У статті детально розглянуто, які теоретико-методологічні перспективи та обмеження випливають з визначення структурації як нескінченного потоку вчинків у часі-просторі, зокрема щодо фіксації «минулих» станів системи чи структури та пам'яті про них. В статті окремо аналізуються концепції присутності, локальностей та регіоналізації, що є критичним розвитком час-географічного підходу та поєднують час-простір в один нерозривний вимір. Розглянуто основні типи та способи регіоналізації. Відзначається, що саме через концепти регіоналізації, локальності й форми присутності та форм рутинізованих практик Гідденсом визначаються як соціальні інституції, так і ширші соціальні системи. Водночас стисло проблематизовано на теоретико-

методологічному рівні питання співвіднесення соціальної структури та соціальної системи, можливості застосування теорії структурації для аналізу відповідних соціальних змін.

Ключові слова: структурація, агентність, структура, регіоналізація, локальність, час-простір, соціальна система, дуальність агента і структури.

Structuration, space and time: the reconstruction of Anthony Giddens' «structure-agency» synthesis theory

A.D. OSYPCHUK

National university of «Kyiv-Mohyla academy», Kyiv, Ukraine, E-mail: anna.osypchuk@gmail.com

Abstract

The article presents a theoretical and analytical reconstruction of A.Giddens' Structuration theory as an attempt of 'structure-agency' synthesis in sociology. The concept of structuration is introduced by Giddens to solve the problem of duality of structure and agency where the former is defined as rules and resources. Structuration can't be understood without reference to Giddens' use of 'time-space' concept and related locality and regionalization concepts. Article analyses in details which theoretical and methodological possibilities and limitations comes out of defining structuration as constant flux of conducts in time-space, especially in regard to snapshots of previous conditions of system or structure and memories about them. The article also deals with the concepts of presence, locality, and regionalization that are the result of critical development of time geography approach and are based on combining time and space into one inseparable dimension. The main types and modes of regionalization are reviewed. It is emphasized that through regionalization, locality, and forms of presence and of routine practices Giddens defines not only social institutions but also social system. There is a brief theoretical and methodological discussion of correlation between social structure and social system and of the potential application of Structuration theory to analysis of social change.

Keywords: structuration, agency, structure, regionalization, locality, time-space, social system, duality of agency and structure.

Постановка проблеми. Вже впродовж двох десятків років найбільш потужними з точки зору пояснення соціальної реальності в соціології прийнято вважати теорії синтезу. Водночас у кожного дослідника є власне уявлення про те, як саме синтез має здійснюватись та наскільки вдалими є ті чи інші спроби побудувати синтезуючу теорію. Отже, проблему дослідження становить суперечність між закликами до важливості побудови синтезованої соціологічної теорії й домінуванням зараз у соціології конфліктного та ідеологізованого типу теоретизування. Незважаючи на визнання мультипарадигмальності соціології, частою є конфронтація при обговоренні підходів до тієї чи іншої проблеми. Як результат, методологія та практика досліджень актуальних соціальних проблем часто опиняються в ситуації теоретичного вакууму, що дає підстави розмова про «кризи» в соціології та розірваність між її рівнями.

Аналіз досліджень і публікацій. Варто зауважити, що власне критичних чи порівняльних розвідок теорій синтезу загалом та теорії структурації Гідденса зокрема, наявних у західній соціологічній літературі досить мало, а у вітчизняній теоретичній соціології вони майже повністю відсутні. Якщо ж критична література чи аналітика й присутня, то вона зазвичай не має своїм фокусом момент поєднання, тобто синтезу структурного і агентаційного вимірів, і натомість обговорює релевантні теорії в інших ракурсах. Водночас слід відзначити статті О.І. Погорілого, А.О. Ручки, В.В. Танчера, П.В. Кутуєва, збірки та метатеоретичні

роботи українських і російських соціологів, роботи Дж.Александера, Дж.Рітцера, Е. Кінга, М. Перкмана, Д.Локвуда, Р. Башкара, Р. Харре, Фр. Кастро, Р.Стоуна, Д. Елдер-Васса, Ф. Делето, Л. Вакуана, Ф. Вандерберге, К. Брайанта [3, 9, 10, 11, 12, 14].

Метою дослідження є реконструкція теорії структурації Е. Гідденса як спроби синтезу «структури-агентності». Е. Гідденс вирішує проблему взаємодії «структура-агент» та їх дуальності за допомогою введення концепції структурації, розуміння якої неможливе без звернення до використання ним концепту «часу/простору».

Виклад основного матеріалу. Структурація розуміється як процес, через який реалізується і репродукується в часі й просторі дуальність структури. Агенти в своїх діях постійно продукують та репродукують соціальні структури (тобто структурні властивості або правила і ресурси), які водночас обмежують їх і сприяють їм. Так само всі ці структурні властивості є «одночасно як способом, так і результатом контингентно здійсненої діяльності ситуаційних акторів» [13, с. 4].

Отже, структурацію можна визначити як цілісний нескінченний процес вчинків (цікаво, що Гідденс вживає термін «constant flux of conducts»), в якому поєднуються та інстанціалізуються агент і структура, які водночас є її різними сторонами (тобто структурація водночас є дуальністю структури і агентності). Цей процес має місце в теперішньому часі, і немає ані кінцевого результату, ані початкового ста-

ну чи точки відліку. Фактично маємо злиття в одне ціле, в одну єдність структури, визначеної як правила і ресурси, агентності (агента) і структурації (як процесу, нескінченного потоку вчинків). Навіть уможливлено уявити такий конструкт досить важко. Проте злиття трьох основних понять теорії структурації в одне становить складність і для самої теорії структурації, вносячи в неї цілу низку суперечностей та невідповідностей. Так, якщо відображенням і втіленням дуальності структури й агентності є структурація, то зовсім незрозумілим (і Гідденс так і не намагається пояснити це) є яким же чином структура (тобто правила і ресурси) та агент (визначення якого проходить через типи і характеристики свідомості – раціональність та інтенціональність) раптом набувають замість субстанційного – процесуальний характер (бо структурація є саме процесом). Водночас жодна із вихідних засад концепції Гідденса не дає підстави пояснювати таке перетворення якісною зміною. З іншого боку, поєднання декількох окремих, принаймні за першочерговими визначеннями, концептів у рамках однієї єдності ставить питання про виокремлення спільних характеристик. Подібних питань та зауважень можна навести багато. Головна ж проблема – теоретичні рамки та логіка синтезу Гідденса в цьому моменті є настільки розмитими та неконсистентними, що дозволяють проводити безліч спекулятивних перетворень, жодне з яких не можна вважати повною мірою задовільним та адекватним.

Хоча більшість дослідників і говорить про концепції часу та простору як про «критично важливі змінні теорії Гідденса» [12, с. 395], у критичних дослідженнях вони розглядаються лише побіжно та фрагментарно. (Див., напр.: [3, с. 84-113; 14, с. 86-88]).

Спочатку видається доцільним розглянути розуміння Гідденсом «часу/простору» як окремого поняття. Перше, що слід наголосити, це відмова від розгляду часу (і простору) як зовнішніх щодо об'єкта чи то соціального світу. Натомість Гідденс наголошує, що вони є інтегральними частинами об'єкта як такого за його природою. З цього безпосередньо випливає відмова від беззастережного застосування «вимірюваного годинникового часу», що, на його думку, притаманно західній культурі. В цих розмірковуваннях він спирається на філософію Хайдаггера, істориків школи Анналів, Леві-Строса та Уайтхеда [2, с. 10-18], зокрема постулюючи, що час і простір не є простими рамками (соціальної) взаємодії [14, с. 86-88].

Критика Гідденсом усталеного у рамках часової географії підходу помітна на прикладі наведеного ним аналізу вже класичного прикладу. Мати-одиначка, яка одна виховує малу дитину, не може віддати її на повний день у дитячий садок та не має машини. У рамках часової географії можна описати її життя крізь «при-

зму», яка показує її щоденні (рутинні) пересування, одночасно обмежуючи її рамками цієї призми. Жінка не має машини, а отже, сильно обмежена у виборі дитячого садка та місця роботи відстанню (і залежить від розкладу руху громадського транспорту). Дитячий садок, куди вона може водити дитину, працює тільки до четвертої, тому вона не може працювати повний день, має вчасно забирати дитину, а ввечері – не може піти з дому. Догляд за дитиною дає їй жорсткий розклад, регламентуючи доступні альтернативи.

Проте Гідденс не погоджується з таким суто песимістичним висновком. Якщо згадати, то для Гідденса обмеження є тим самим, що й надання можливостей. Тобто, ті речі, які нас обмежують (правила та ресурси), водночас надають нам певних можливостей, а отже, – можуть бути використані, принаймні на рівні теоретичного аналізу або ідеальної моделі, як позитивні фактори або впливи. Цей момент насправді є принциповим і для Гідденса у його критиці концепції часової географії, і для його теорії структурації загалом. Розгляд певних правил та ресурсів (структури у термінах Гідденса) виключно із негативних позицій, як обмежень для агента і його дії, суттєво зменшує трансформаційну здатність агента, тобто його агентність, нехтуючи, таким чином, принципом дуальності структури і агентності.

Більше того, Гідденс наполягає на неприйнятності розрізнення часу на минуле, теперішнє і майбутнє в будь-який простий спосіб через неможливість стандартизації часових інтервалів. Тобто, часові інтервали – це не проміжки часу, що минають у порожнечі, а структурні розрізнення (differences), що задають форму контексту на кшталт музичного ритму. Відтак стверджується постійна «теперішність» часу, його динамічність та здатність мінятися. Отже, усталене «інтервальне» сприйняття є неприродним та соціально сформованим і натомість замінюється циклічним – від довготривалих циклів суспільних змін до життєвих циклів організму і, нарешті, повсякденної (day-to-day) діяльності. При цьому адекватна теорія потребує взаємопоєднання всіх трьох типів циклів.

З іншого боку, сприйняття часу є поєднаним із поняттям простору. Тут не можна не зазначити той вплив, який справили на формування даної концепції представники т. зв. «time geography». Детально аналізуючи їх внесок [7, с. 110-119], Гідденс розвиває далі ту ідею, що як і час, простір не може використовуватись у соціальній теорії тільки для «означення якоїсь «точки у просторі» [7, с. 118-119]. Гідденс розвиває концепцію присутності (presence), чи, скоріше, взаємного поєднання присутності та відсутності як одночасно і темпоральну, і просторову. Як результат, формулюються поняття 1) локальностей – вико-

ристання простору для формування оточення (settings) інтеракції, яке, в свою чергу, є принциповим для виокремлення її контекстуальності, 2) потенційності або можливості присутності, 3) регіоналізації (як не тільки локалізації у просторі, але й як зонування у часі-просторі відповідно до рутинізованих соціальних практик).

Зауважимо, що локальність як така може бути описана через фізичні об'єкти чи місця. Наприклад, ріг двох вулиць, певний коридор або будинок. Таким чином, локальність завжди є фіксованою (не можна пересунути певний коридор чи будинок, або місце на карті). Більше того, саме локальність задає фіксованості інституціям (соціальним інституціям) – школі, урядовій установі, хоча і не можна чітко визначити, що саме визначає таку фіксованість. Водночас помилкою буде визначати локальність тільки через їх фізичні риси або розташування. Так, будівля школи визначається, дім, вулиця визначаються й упізнаються як такі тільки якщо спостерігач розпізнає їх як специфічні єдності, із цілою низкою інших характерних рис, визначених способами їх використання у людській діяльності. Як правило, локальності є внутрішньо регіоналізованими, і регіони, які лежать всередині них, є критично важливими для зумовлення контексту інтеракції. Контекст, як уже зазначалось, включає певну локальність у просторі поєднану із локальністю у часі та із специфічним способом їх організації – на кшталт облаштувань і розподілів сцени або лаштунків у Гофмана.

Варто зауважити, що інтеракція необов'язково носить безпосередній (face-to-face) характер, а може бути дистанційованою. Прикладом регіоналізації може бути зонування приміщень у будинку, кожне з яких (вітальня, спальні тощо) є просторово виокремленим, має різне часове розміщення (використовуються в певний час) та формує контекст/середовище для різних рутинізованих соціальних практик.

Принциповим є акцентування саме на рутинізованих практиках. Більш того, властивістю кожної соціальної інституції є здатність впроваджувати та здійснювати рутинізовані соціальні практики і взаємодії, що відділені від щоденної взаємодії і локалізовані в часі та просторі, регулювати розподіл останніх. Прикладом такої соціальної інституції, який розглядає Гідденс, є школа (із специфічним поєднанням розподілу і вимірювання часових проміжків та циклів, територіальних та зональних розрізень тощо).

Гідденс вирізняє багато типів або способів регіоналізації. Так, наприклад, говорячи про регіоналізацію будинку, тобто про його зонування у час-просторі стосовно рутинізованих соціальних практик і дій, він зазначає один із базових, не тільки певної родини або будинку, але й для всього суспільства, універсальний

принцип зонування, що вказує на розрізнення між активним соціальним і життям, і відпочинком – зонування на день та ніч (і відповідні простори та типи активності – у випадку будинку мова йде про зонування на спальні та на всі інші кімнати). Подібним чином, структурувати (зонувати) час-простір можна через постійно повторювані розклади чергувань або уроків, ротацію персоналу, сітку передач. Залежно від типу рутинізованої дії, яка має місце у певній регіональності, всі дні тижня можуть сприйматися як однакові (і не розрізнятися, а отже, не бути фактором зонування), а можуть і навпаки – вказувати на необхідність застосування іншого сценарію рутинізованих дій, на день відпочинку або інтенсивної роботи, чи на невеличку перерву між двома напруженими днями.

Серед основних типів або способами регіоналізації Гідденс зазначає:

1) форму регіоналізації – форму кордонів, що визначають регіон, тобто його фізичні або символічні маркери. Символічні маркери набувають великої ваги у ситуаціях зібрань, вечірок або просто скупчень людей – коли сама поза та розташування або тон людини можуть вказувати на її групу (регіон) належності;

2) тяглість або масштаб – часова або просторова. Як правило, регіони із великою часовою і/або просторовою тяглістю є інституціоналізованими;

3) тривалість;

4) характер регіоналізації – те, яким чином часово-просторова організація локальностей структурована всередині більшої соціальної системи.

Гідденс наводить приклад того, як «дім» у багатьох суспільствах розглядався не тільки як певне родинне помешкання та власне відчуття родини і родинних зв'язків, але й як «економічна одиниця», як виробництво, наприклад вовни, або як ферма.

Подібно до Гофманівських поділів на передню сцену та лаштунки, Гідденс вводить вісь регіоналізації «передній регіон – задній регіон», додаючи до неї вісь «викриття - приховування». Проте, розрізнення Гідденса є глибшими та більш принциповими за суттю, ніж розрізнення Гофмана. Так, передня сцена не є обов'язково заздалегідь підготованою виставою, де всі носять маски та брешуть, тоді як за лаштунками можна побачити їх «справжні обличчя», тобто передня сцена тотожна приховуванню, а задня – викриттю, особливо якщо мова йде про приховування або викриття аспектів особистості. Навпаки, ці дві вісі розрізнення взаємодіють на тлі складної сукупності можливих зв'язків змістів, смислів, норм, настанов, влади. Більше того, за Гідденсом, задні регіони «часто формують значний ресурс, який як більш, так і менш впливові агенти можуть використовувати для підтримки психологічної

дистанції між своїми власними інтерпретаціями соціальних процесів та «офіційно внормованими» поясненнями таких процесів» [7, с. 126].

Паралельно Гідденс говорить про розрізнення на приватні та публічні сфери (регіони), та їх нетотожності вже згаданим поділам. Так, наприклад, якщо розглядати ритуальні події (церемонії, виступи, прес-конференції), то перебування у їх «передньому регіоні», зокрема, на сцені під час виступу, не обов'язково буде більш напруженою для людини, ніж повернення за лаштунки сцени (у «задній регіон»), хоча й буде відносно більш публічною. Цікавим є детальне обговорення Гідденсом розрізнення публічної і приватної сфер, способів їх маркування (наприклад, через використання сленгу або інших типів лексики, відмінності у поведінці або манерах тощо). Так само нерозривно поєднано із поділом на приватну та публічну сфери (і з поділом на сфери викриття або приховування) є проблема нагляду, який розглядається як поєднання власне безпосереднього спостереження і збору інформації, розподіли та відносини контролю і влади. Окремо слід зазначити, що принципово важливим для трьох згаданих вісей поділу є концепція «можливості або потенційності присутності» – тобто наскільки той чи інший регіон у межах тої чи іншої локальності її дозволяє або обмежує (мова тут може йти як про можливість власної присутності, так і про співприсутність). Іншим важливим поділом у контексті регіоналізації є поділи за сусідством та включеністю (особливо часто вони використовуються для опису міських поселень, урбаністичного середовища). Останній розглядається як розрізнення на аутсайдерів та тих, які займають визначені позиції всередині системи стосунків або зв'язків. Більш історично важливим та показовим, з точки зору відображення відносин і ресурсів влади та домінування, є поділ за центральністю – історично склалося, що центральність регіону, тобто визначення певного регіону як центрального прямо вказує на його домінуючу позицію, особливо щодо контролю над ресурсами.

Концепцію часу-простору можна стисло представити як таку послідовність: щоденні (рутинні) стежки у часі-просторі; дистрибуція зустрічей (можливість співприсутності і власне самої присутності); регіоналізація локальностей; контекстуальність регіонів; перетин локальностей. При цьому така послідовність може бути застосована і в зворотному порядку.

Концепція часу-простору Гідденса представляє тим більшу цікавість, що має значний потенціал для використання у різних галузях соціології, для аналізу великої кількості різноманітних емпіричних феноменів, або для критики вже існуючих поглядів. У тому обсязі, як окреслено вище, концепція може бути застосована окремо від власне теорії структурації.

Прикладом є робота Гідденса «Трансформація інтимності», аналіз окремих моментів модерності (див.: [5-8]).

Влада та контроль соціальних інституцій знаходять своє вираження саме у зонуванні та регіоналізації діяльностей (розподілі часу та простору) та у підтримці рутинізованих соціальних практик. Відразу впадає у вічі певна подібність соціальних інституцій Гідденса та дисциплінарних інституцій Фуко. Проте вона є виключно поверховою – у Гідденса відсутній як такий фукодіанський дискурс знання-влади, власне самі поняття знання і влади є роз'єднаними, а принципове значення для здійснення контролю та регулювання у межах соціальних інституцій мають рефлексивність агентів (взаємодії-контролю).

Доречно також додати деякі міркування щодо розуміння соціальної системи (або соціальних систем) у Гідденса. Так, для визначення соціальної системи як суспільства, за Гідденсом, мають спрацювати три критерії:

1) асоціювання із певною визначеною «часово-просторовою локалізацією», використання якої легітимізоване;

2) спільний набір практик, який виключає як систему, так і структуру;

3) відчуття та усвідомлення спільної ідентичності агентами.

Водночас, на думку Гідденса, помилковим є застосування терміну «соціальна система» для позначення наборів або кластерів соціальних зв'язків та відносин, відмежованих від інших, чітко окреслених у певних межах. Таку «закритість» суспільств у часі та просторі Гідденс розглядає як принципово проблематичну. Дотичну до цього дискусію щодо можливості (точніше неможливості) розгляду соціальної системи у Гідденса як автопоезійної можна знайти у статті Мінгерса [10, с. 403-427].

Загалом концепція «часу/простору» виглядає досить логічно побудованою і, взята як самодостатня, на загал успішно використовується Гідденсом для аналізу соціальних змін та модернізації (див. відповідні розділи у 3, 4, 14). Проте, вписування цієї концепції та її використання в рамках теорії структурації викликає низку невідповідностей та запитань.

Щодо концепту часу як внутрішнього елементу теорії структурації, то в розумінні її (і загальному погляді на суспільство) «не як на серію окремих дій (acts), поєднаних разом, але як на нескінченний і постійний потік вчинків (conducts), що змінюють чи підтримують потенційно мінливий соціальний світ» [1, с. 75], і криється головна проблема із його застосуванням. Результатом такого тлумачення стає повне «виведення», елімінація минулого часу. Розглядаючи структурацію як дуальність структури й агента, потік дій/вчинків, у якого немає остаточного результату або «попереднього стану», а є лише «постійність існування»,

Гідденс наголошує на постійній присутності в цьому процесі «теперішнього часу».

Тут виникають дві головні проблеми:

1. Яким чином, за відсутності будь-яких «попередніх станів» та минулого, агент набуває досвіду, знань, отримує доступ до ресурсів та знання правил?

2. Яким чином формуються правила і розподіляються ресурси?

Першу із зазначених проблем Гідденс намагається розв'язати за допомогою поняття «пам'яті» (memory). Проте пам'ять, відповідно до засадничих положень своєї теорії, він розуміє як «...спосіб опису здатності володіти інформацією і знанням (knowledgeability), що притаманний агентам», і далі, «пам'ять так само не позначає минулий досвід, як і свідомість – теперішній» [7, с. 49]. Тобто, пам'ять є темпоральним вираженням свідомості. Тут і полягає одна з головних внутрішніх суперечностей – визначаючи таким чином пам'ять, Гідденс говорить про спогад як про такий спосіб охоплення та «притягнення» минулого досвіду, що фіксує його на подовженості дії. Видається, що таке розуміння спогаду хоча і дозволяє більш-менш адекватно пояснити появу досвіду та попередніх знань, проте абсолютно не узгоджується ані з наведеним розумінням пам'яті чи свідомості, ані зі сприйняттям часу як виключно теперішнього.

Подібним чином відповідності існують і щодо розв'язку другої проблеми. З одного боку, є цілком незрозумілим, звідки агент «витягає» доступні ресурси і правила, якщо вони наявні лише в моменті дії агента, що носить загальний характер, звідки отримує знання про них. З іншого боку, соціальні позиції Гідденс розглядає як наслідки розподілу ресурсів і наявності правил, відповідно до чого є абсолютно незрозумілим (і знов-таки, непоясненим) механізм такого розподілу доступних ресурсів [11, с. 206-207]. Надалі це породжує суперечності у концепції влади та панування за Гідденсом. Також обговорюючи модерність і соціальні зміни, Гідденс говорить про структури як «потенції» із минулого, які їх постійно використання підтримує у теперішньому. Тобто виходить, що якесь розуміння минулого часу і Гідденса існує, але воно ніяк не артикулюється – а на противагу, постійно підкреслюється теперішність і темпоральна нерозривність структури та інших процесів взаємодії.

Можна говорити, що Гідденс «збиває» два моменти існування структурних властивостей (правил та ресурсів) – тобто передуючий дії і змінений внаслідок дії – в один. Таким чином, якщо постає проблема аналізу якоїсь конкретної ситуації, наприклад стосунків між керівником та підлеглим, зовсім неможливим є виділення «початкового моменту» аналізу, того, що є «аналітично пріоритетним» [2, с. 43-61].

З іншого боку, проблематичним є власне постановка питання про репродукування правил та ресурсів у ході дій/потоку дій через незрозумілість механізму появи/продукування того (правил і розподілу ресурсів), що треба репродукувати [11, с. 207]. При цьому постає питання про саму можливість пояснення всіх цих моментів у межах теорії структуризації.

Загалом, ані щодо першої, ані щодо другої проблеми не вирішується питання «коли?» Коли формулюються досвід та знання, правила чи доступ до ресурсів, у якому моменті часу (і у рамках якого саме процесу) такі правила та ресурси можуть бути змінені.

Існування в межах теорії структуризації тільки «теперішнього часу», разом із відсутністю попередніх (початкових) станів та наслідків дій, ставить під сумнів валідність застосування концепту соціальних змін, бо під зміною розуміється різниця у зміні станів. Більш доцільним (та консистентним щодо онтології теорії структуризації) видається застосування поняття «флуктуації». На жаль, у роботах Гідденса відсутні спроби вирішити зазначену проблему.

З іншого боку, якщо розуміти соціальні зміни в термінах змін власне соціальної системи, які при цьому не стосуються змін структури (відповідно до наведених міркувань), то виникає потреба або визнати наявність таких змін і разом з тим онтологічну суперечність на рівні зв'язків «структура-соціальна система-агент», або ж включення соціальної системи у загальний процес «флуктуації», що не є відповідним реальності. Більше того, сам Гідденс говорить про соціальні зміни як центр теорії структуризації. Таким чином, ми стикаємося із проблемою, яку Гідденс не тільки не вирішує в своїх роботах, але й яку, на нашу думку, в межах його онтології розв'язати просто неможливо.

Висновки. Отже, можна підбити наступні підсумки. Окремо поставлена концепція «часу/простору» Гідденса окреслює можливості цікавих підходів до розв'язання опозицій статичності та динаміки, темпоральності та просторовості, й має досить широкі перспективи емпіричного використання (див.: [9, с. 66; 3, с. 232-288]). Завдяки детальній розробці питань регіоналізації та локалізації, вимір-концепція «часу/простору» є чи не найбільше артикульованою в теорії Е. Гідденса, порівняно з іншими теоріями синтезу в соціології. Проте специфічне розуміння часу в межах теорії структуризації призводить до такої концептуалізації основних понять, яка несе в собі внутрішні суперечності, що неможливо адекватно пояснити і розв'язати, не змінюючи онтологічних засад концепції (принаймні, таке пояснення у Гідденса та його послідовників відсутнє), або ж подібне пояснення матиме надто спекулятивний характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Archer M. Human Agency and Social Structure: A Critique of Giddens [Text] / M. Archer // Anthony Giddens: Consensus and Controversy / [ed. by J. Clark, C. Modgil, S. Modgil]. – London, N.Y., Philad.: The Falmer Press, 1990. – P. 73-87.
2. The Contemporary Giddens: Social Theory in a Globalizing Age [Text] / [ed by C.G.A. Bryant, D. Jary]. – London: Palgrave, 2001. – 352 p.
3. Cohen, I. J. Structuration Theory: Anthony Giddens and the Constitution of Social Life [Text] / I. J. Cohen. – London: Macmillan, 1989. – 307 p.
4. Giddens A. A Contemporary Critique of Historical Materialism [Text] / Anthony Giddens. – Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1981. – 298 p.
5. Giddens A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1991. – 268 p.
6. Giddens A. The Consequences of Modernity [Text] / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1990. – 188 p.
7. Giddens A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration [Text] / Anthony Giddens. – Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1998. – 444 p.
8. Giddens A. The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies [Text] / Anthony Giddens. – Cambridge: Polity Press, 1992. – 224 p.
9. Layder D. Structure, Interaction, and Social Theory [Text] / Derek Layder. – London, Boston: Henley Routledge & Kenan Paul Ltd., 1981. – 155 p.
10. Mingers J. Can Social Systems be Autopoietic? Bhaskar's and Giddens' Social Theories [Text] / J. Mingers // Journal for the Theory of Social Behaviour. – 2004. – Vol. 34. – № 4. – P. 403-427.
11. Porpora D. Four Concepts of Social Structure [Text] / D. Porpora // Journal for the Theory of Social Behaviour. – 1989. – Vol. 19. – №2 (June). – P. 195-211.
12. Ritzer G. Modern Sociological Theory [Text] / George Ritzer. – The McGraw-Hill Companies, Inc., 1996. – 4th ed. – 612 p.
13. Rose J. Evaluating the Contribution of Structuration Theory to the Information Systems Discipline / J. Rose [Electronic resource]. – Regime to access: <http://folk.uio.no/patrickr/refdoc/ECIS1998-Rose.pdf>
14. Tucker K. H., Jr. Anthony Giddens and Modern Social Theory [Text] / K.H. Tucker, Jr. – London: Sage Publication; New Delhi: Thousand Oaks, 2000. – 240 p.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014

REFERENCES:

1. Archer, M. Human Agency and Social Structure: A Critique of Giddens. Anthony Giddens: Consensus and Controversy [ed. by J. Clark, C. Modgil, S. Modgil]. London, N.Y., Philad.: The Falmer Press, 1990. pp. 73-87.
2. The Contemporary Giddens: Social Theory in a Globalizing Age [ed by C.G.A. Bryant, D. Jary]. London: Palgrave, 2001. 352 p.
3. Cohen, I. J. Structuration Theory: Anthony Giddens and the Constitution of Social Life. London: Macmillan, 1989. 307 p.
4. Giddens, A. A Contemporary Critique of Historical Materialism. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1981. 298 p.
5. Giddens, A. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press, 1991. 268 p.
6. Giddens, A. The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press, 1990. 188 p.
7. Giddens, A. The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1998. 444 p.
8. Giddens, A. The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. Cambridge: Polity Press, 1992. 224 p.
9. . Layder, D. Structure, Interaction, and Social Theory. London, Boston: Henley Routledge & Kenan Paul Ltd., 1981. 155 p.
10. Mingers, J. Can Social Systems be Autopoietic? Bhaskar's and Giddens' Social Theories. Journal for the Theory of Social Behaviour, 2004, vol. 34, no. 4. pp. 403-427.
11. Porpora, D. Four Concepts of Social Structure. Journal for the Theory of Social Behaviour, 1989, vol. 19, no. 2 (June). pp. 195-211.
12. Ritzer, G. Modern Sociological Theory. The McGraw-Hill Companies, Inc., 1996, 4th ed. 612 p.
13. Rose, J. Evaluating the Contribution of Structuration Theory to the Information Systems Discipline. Regime to access: <http://folk.uio.no/patrickr/refdoc/ECIS1998-Rose.pdf>
14. Tucker, K. H., Jr. Anthony Giddens and Modern Social Theory. London: Sage Publication; New Delhi: Thousand Oaks, 2000. 240 p.

Осипчук Анна Дмитрівна - кандидат соціологічних наук, доцент
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Адреса: 04655, м.Київ, вул. Г.Сковороди, 2,
E-mail: anna.osypchuk@gmail.com

Osyphuk Anna Dmytrivna – PhD in sociology, associate professor
National university of «Kyiv-Mohyla academy»
Address: 2, Gh.Skovorody Str., Kyiv, 04655
E-mail: anna.osypchuk@gmail.com